

Marian Radetzki: Sverige och den tredje världen

Länderna i tredje världen kommer under de två årtiondena fram till nästa sekel-skifte att utgöra en allt viktigare marknad för i-landsföretagens produkter. Möjligheterna till såväl export som direkta investeringsengagemang ter sig från flera synpunkter gynnsamma för de multinationella företagen. Visserligen svarade u-länderna 1976 inte för mer än tjugo procent av världens totalproduktion (mindre än USA) men tillväxttakten i u-ländernas ekonomi har under efterkrigstiden legat klart över OECD-ländernas. Den marknadspotential som u-länderna representerar tenderar alltså att växa. Marknadstillvaxten är emellertid inte jämnt fördelad mellan länderna i tredje världen utan OPEC- och NIC-länderna svarar för den övervägande delen. OECD-länderna har ett mycket stort exportöverskott på u-länderna – ett överskott som håller på att växa. Samtidigt tenderar emellertid u-ländernas betydelse som mottagare av världens utlandsinvesteringar att sjunka (från mer än 30 procent 1967 till 26 procent i mitten på sjuttioalet).

Ovanstående fakta bildar utgångspunkten för Marian Radetzki's nya bok *Sverige och den tredje världen. Industrins roll i den internationella utvecklingen* (SNS, Stockholm, 1980). Den fråga Radetzki behandlar är "vilka möjligheter som u-landsmarknaden synes erbjuda och de svårigheter som företagen kan komma att möta i ansträngningarna att skaffa sig ett starkare fotfäste i tredje världens länder" (s 20). Boken sonder-

faller, grovt räknat, i två delar. I den första ges en bakgrund till de mera specifika frågeställningarna. Här tecknas u-landsmarknadernas utveckling, med de troliga framtidsperspektiven, och en principdiskussion förs om utrikeshandel och utländska investeringar sedda ur u-ländernas perspektiv. Den andra, största, delen behandlar de möjligheter u-länderna erbjuder i-ländernas industrikoncerner – och då speciellt de svenska. Radetzki skisserar Sveriges handel med u-länderna, svenska företags investeringar i tredje världen och det offentliga stöd svenska företag som engagerat sig i u-länderna kan påräkna. En intervjuundersökning av svenska koncerners syn på produktionsinvesteringar i u-länder presenteras och jämförs med attityder hos företag i andra i-länder och hos svenska dotterbolag i Peru och Indien. I avslutningskapitlet diskuteras nya möjliga samarbetsformer mellan multinationella företag och värdländer.

Bokens första del visar Radetzki när han är som bäst och befäster intrycket från hans forra bok, *En ny ekonomisk världsordning*. Radetzki har en, i positiv bemärkelse, stark journalistisk ådra. Snabbt och effektivt drar han upp de viktiga trender som inledningsvis berordes och ger på knappa trettio sidor en klar och översiktlig bild av u-ländernas handelspolitik och politik gentemot de multinationella koncernerna under efterkrigstiden. Denna inledning följs av två likaledes välskrivna kapitel om Sveriges kommersiella relationer med u-länderna, där

Radetzki bli på ett övertygande sätt slår hål på föreställningen att denna handel skulle ha minskat antalet arbetstillfällen i Sverige. I stället skapades minst 13 000 nya arbeten mellan 1970 och 1978 till följd av det stora överskott som vår handel med tredje världen uppvisar.

Kopplingen mellan de fem första kapitlen, som utvecklas i logisk följd, och de tre sista är emellertid inte övertygande. Kapitel 6, intervjuundersökningen, bryter framställningen och ter sig aningen konstlat. Att attitydundersökningar kan lämna viktiga bidrag till utvecklingsforskningen har framför allt Stig Lindholms studier av den svenska allmänhetens syn på u-landerna och av svenska biståndsarbeters fälterfarenheter (Lindholm [1971, 1974]) visat. I Radetzki's fall är jag mera tveksam. Det informationsinnehåll intervjuerna formidlar är ytterligt svårtolkat. Som Radetzki själv påpekar "utgör utsagorna en partsinlaga" (s 117). Om en redovisning av en sådan partsinlaga skall kunna öka vår förståelse av hur svenska företag skall kunna bidra till utvecklingen i tredje världen, hade det onekligen varit på sin plats att komplettera dessa intervjuer med en på intervjuer baserad framställning av några berörda u-länders (regeringar, fackföreningar etc) syn på just dessa företags verksamhet för att i gorligaste mån nyansera den svenska synen och neutralisera den ensidighet som lätt annars blir resultatet. (Det skall dock i rättvisans namn påpekas, att Radetzki hela tiden försöker hålla en kritisk distans vid tolkningen av intervjuresultaten.)

Denna tendens att främst presentera problemen som de ter sig från företagets horisont sätter i viss mån sin prägel även på slutkapitlet. Radetzki skriver: "I ett vidare perspektiv har det internationella företaget en stor uppgift vid överföringen av industriella metoder till tredje världens länder och därmed indirekt i den globala inkomstomfördelningen till u-ländernas förmån" (s 167). Sedd mot frånvaron av analys av u-ländernas egen inställning till de svenska företag Radetzki undersökt ter sig denna slutsats

en smula lättsinning. Det är fullt möjligt, och kanske även troligt, att Radetzki har rätt i sin förmodan, men man hade gärna velat se denna belagd "från bägge håll", inte bara genom en analys av företagens inställning.

Ett problem som Radetzki berör endast i förbigående, och som aktualiserats i hans replikskifte med Carl Hamilton i dessa spalter (Hamilton [1980], Radetzki [1980]) är varför svenska företag haft förhållandevis svårt att penetrera u-ländernas marknader. (U-ländernas andelar av Sveriges utrikeshandel och direktinvesteringar ligger klart under det vägda genomsnittet för OECD-länderna.) Radetzki menar att det åtminstone i vissa u-lander skulle finnas en outnyttjad marknadspotential (s 84), medan Hamilton pekar på att de produkter svenska företag har att komma med inte säkert motsvaras av någon större efterfrågan i u-landerna. Utan att kategoriskt påstå att den ena eller andra åsikten skulle vara den riktiga, kan man efterlysa en lite grundligare utredning av frågan, speciellt som Radetzki själv konstaterar att "Generellt kan man säga att de svenska företagen anpassar sina produktionsmetoder och produkter där det är möjligt till världsländernas lokala omständigheter, men att sådan anpassning i regel är marginell. Företagen är i sin verksamhet starkt centrerade till i-länder och i-landsförhållanden och saknar kommersiella incitament till de mera genomgripande teknologiska förändringar som u-länderna efterlyser" (s 132).

Även kapitlet om offentligt stöd till svensk industri lamnar ett litet hål i framställningen. I slutkapitlet pekar Radetzki på en rad nya möjliga samarbetsformer mellan svenska multinationella företag och u-länder, som skulle kunna ligga i bägges intresse. Om man accepterar Radetzki's resonemang på denna punkt, blir en naturlig följdfråga i vilken utsträckning det kan anses vara berättigat med ett mer aktivt stöd till de svenska företag, som verkligen vill satsa på engagemang i u-länder. Visserligen menar Radetzki, att de flesta stödaktiviteter som redan existerar är så nya, att en resultat-

värdering måste anstå (s 113) men för den skull kunde gott en *princip*diskussion gjorts. Effektiviteten hos de *faktiskt* existerande programmen är en sak, *önskvärldheten* av *effektiva* stödåtgärder en annan.

Sammanfattningsvis ter sig Radetzki framställning ofullständig på de punkter jag berört. Flera kan läggas till ovanstående lista. Det hade varit instruktivt att i ett kapitel få en diskussion av industrins allmänna roll i en utvecklingsstrategi jämfört med en satsning på jordbruksområdena, framför allt mot bakgrund av den risk för snedvridningar till förmån för urbana grupper som en oövertänkt industrisatsning kan ge upphov till (jfr Lipton [1977]), och av de multinationella företagens roll i denna process. Vidare hade en utredning av lokaliseringsproblematiken varit intressant. Det är inte utan vidare givet att direkta produktionsinvesteringar är den bästa lösningen, ens från de multinationella företagens synpunkt. I många fall kan export från hemlandet eller från tredje land vara ett mer attraktivt alternativ. Inget av detta behandlas i Radetzki's bok. Dessa kritiska

synpunkter bör dock inte få undanskymmas det faktum att vad som verkligen står i boken är av ett betydande intresse. Enbart genom att skissera problem och möjligheter mot en bakgrund av efterkrigstidens ekonomiska utveckling i u-länderna har Radetzki gjort en nyttig insats på ett åtminstone i Sverige relativt förbisett – och kanske också en smula tabubelagt – område.

Forskarassistent *Mats Lundahl*
Nationalekonomiska institutionen
Lunds universitet

Referenser

- Hamilton, C., [1980], "En förhastad slutsats", *Ekonomisk Debatt*, årg 8, nr 3
- Lindholm, S., [1971], *The Image of Developing Countries. An Inquiry into Swedish Public Opinion*, Uppsala
- [1974], *Appointment with the Third World. Experts and Volunteers in the Field: Their Work, Life and Thoughts*, Uppsala
- Lipton, M., [1977], *Why Poor People Stay Poor, Urban Bias in World Development*, London
- Radetzki, M., [1980], "Stod till svensk u-landsexport?", *Ekonomisk Debatt*, årg 8, nr 4